

.1

שמות ל"א-ל"ב

(יח) {שני} ויתן אל-משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים:

- (א) וירא העם כי-בשש משה לרדת מן-ההר ויקהל העם על-אהרן ויאמרו אליו קיום עשה-לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי-זהו משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה-היה לו:
- (ב) ויאמר אלהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשילם בניכם ובנותיכם והביאו אלי:
- (ג) ויתפרקו כל-העם את-נזמי הזהב אשר באזניהם וביאו אל-אהרן:
- (ד) ויקח מיזם ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים:
- (ה) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר תג ליהוה מחר:
- (ו) וישלימו ממחרת ויעלו עלת ויגשו שלמים וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק:
- (ז) וידבר יהוה אל-משה לרד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים:
- (ח) סרו מהר מן-הדרך אשר צייתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו-לו ויזבחו-לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים:
- (ט) ויאמר יהוה אל-משה ראיתי את-העם הזה והנה עם-קשה-ערף הוא:
- (י) ועתה הניחה לי ויחר-אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול:
- (יא) ויחל משה את-פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה:
- (יב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחתם על-הרעה לעמך:
- (יג) זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את-זרעכם ככוכבי השמים וכל-הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם:
- (יד) וינחם יהוה על-הרעה אשר דבר לעשות לעמו:
- (טו) ויפן וירד משה מן-ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים:
- (טז) והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על-הלחת:
- (יז) וישמע יהושע את-קול העם ברעה ויאמר אל-משה קול מלחמה במחנה:
- (יח) ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע:
- (יט) ויהי כאשר קרב אל-המחנה וירא את-העגל ומחלת ויחר-אף משה וישלח מידו את-הלחת וישבר אתם תחת ההר:
- (כ) ויקח את-העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר-דק ויזר על-פני המים וישק את-בני ישראל:
- (כא) ויאמר משה אל-אהרן מה-עשה לך העם הזה כי-הבאת עליו חטאה גדלה:
- (כב) ויאמר אהרן אל-יחר אף אדני אתה ידעת את-העם כי ברע הוא:
- (כג) ויאמרו לי עשה-לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי-זהו משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה-היה לו:
- (כד) ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו-לי ואשליכהו באש ויצא העגל הזה:
- (כה) וירא משה את-העם כי פרע הוא כי-פרעה אהרן לשמצה בקמיהם:
- (כו) ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי ליהוה אלי ויאספו אליו כל-בני לוי:
- (כז) ויאמר להם כה-אמר יהוה אלהי ישראל שימו איש-חרבו על-ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש-את-אחיו ואיש את-רעהו ואיש את-קרבו:

(כח) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-לוֹי כְּדַבַּר מֹשֶׁה וַיִּפְּלוּ מִן-הָעַם בַּיּוֹם הַהוּא כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ: (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֵלֹאזְכָּר הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנֵי וּבָאָחִיו וּלְתַתּוֹ עָלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָקָה: (ל) וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַתֶּם חֲטִאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל-יְהוָה אוּלַי אַכְפְּרָה בְּעַד חֲטִאתְכֶם: (לא) וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: (לב) וְעַתָּה אִם-תִּשָּׂא חֲטִאתֶם וְאִם-אֵין מַחְנֵי זָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ: (לג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חֲטָא-לִי אֶמְחֹנוּ מִסְפָּרֵי: (לד) וְעַתָּה לָרָא נָחָה אֶת-הָעָם אֶל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכֵי יְיָ לִפְנֵיךְ וּבַיּוֹם פְּקֹדֵי וּפְקֹדֹתַי עֲלֵהֶם חֲטִאתֶם: (לה) וַיִּגַּף יְהוָה אֶת-הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הַעֲגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהָרֹן:

2. רש"י שמות ל"ב

(א) כי בשש משה – בשש כתרומה: לשון איחור, וכן: בשש רכבו (שופטים ה':כ"ח), ויחלו עד בש (שופטים ג':כ"ה). כשעלה משה להר, אמר להם: לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות. כסבורין הן: שאותו יום שעלה בו מן המניין הוא, והוא אמר: ארבעים שלמים, יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו. בשבעה בסיון עלה, נמצא יום ארבעים ב"ז בתמוז. בששה עשר בא שטן ועירבב את העולם, והראה דמות חשך ואפילה ועירבוביא, לומר: ודאי מת משה, לכך באת עירבוביא לעולם. אמר להם: מת משה, שהרי כבר באו שש ולא בא כו', כדאיאת במסכת שבת (בבלי שבת פ"ט). ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן, בין קודם חצות לאחר חצות, שהרי לא ירד עד יום המחרת, שנאמר: וישכימו ממחרת ויעלו עולות (שמות ל"ב:ו').

3. רש"י שמות ל"ב

אשר העלנו מארץ מצרים – והיה מורה לנו דרך נעלה בה, עתה צריכין הן לאלוהות אשר ילכו לפנייהם.

4. מדרש תנחומא שמות ל"ב:א'

[יט] וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה – בא שש שעות. נתכנסו ארבעים אלף שעלו עם ישראל ושיני חרטמי מצרים עמהם, ושמותם יונס וימברוס, שהיו עושין לפני פרעה כל אותם כשפים, כמו שכתוב: ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם (שמות ז':י"א). ונקהלו כלם על אהרן, שנאמר: ויקהל העם על אהרן ויאמרו וגו', שמשה שוב אינו יורד כבר. ואותו היום יום ארבעים היה בשש שעות ביום. אמרו להם אהרן וחור: עכשו יורד מן ההר, לא השגיחו. ויש אומרים: שעמד שטן והראה להם דמות מטתו מן ההר, ממה שאמרו: כי זה משה האיש. מיד עמד חור וגער בהם. עמדו עליו והרגוהו. כשראה אהרן כהן, נתירא והתחיל מעסיקן בדברים, והם אומרים לו: קום עשה לנו אלהים. והכל גלוי לפני מי שאמר והיה העולם מה הם מבקשים.

5. ילקוט שמעוני שמות ל"ב:א'

בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, בתחלה הלכו אצל חור. אמרו לו, קום עשה לנו אלהים. כיון שלא שמע להם, עמדו עליו והרגוהו. הדא הוא דכתיב (ירמיהו ב':ל"ד) "גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקים" וגו', זה דמו של חור, שנאמר (שם) "לא במחירת מצאתים כי על כל אלה", על אשר עשו אלה אלהיך ישראל. ואחר כך הלכו אצל אהרן.

דבר אחר, וירא אהרן. מה ראה. אמר, אם בונים הן אותו זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצא מלאכתו כלה בבת אחת, מתוך שאני בונה אותו אני מתעצל במלאכתו ומשה רבנו יורד ומעביר לעבדת אלילים, מתוך שאני בונה אותו אני בונה לשמו של הקדוש ברוך הוא, הדא הוא דכתיב ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר, חג לעגל מחר אין כתיב כאן אלא חג לה' מחר. דבר אחר, וירא אהרן. מה ראה. אמר אהרן, אם בונים הן אותו הסרחון תלוי בהן, מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל. משל לכן מלכים שנתגאה לבו עליו. נטל את (הצפרן לחתור) [הספיף לחתור] את אביו. אמר לו פדגוגו, אל תיגע את עצמך, תן לי ואני חותך. הציץ עליו המלה. אמר לו יודע אני להיכן היתה פונתך, מוטב שיתלה הסרחון בה ולא בבני, ח"ו, מן פלטין דידי לית את זיע, ומותר פתורי את אכיל, ועשרים וארבעה

אָנוּנִים אֶתְּ נָסִיב. כֹּה מִן פְּלִטִין דִּידִי לִית אֶתְּ זִיעַ, "וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא". וּמוֹתֵר פְּתוּרֵי אֶתְּ אָכִיל, (שם ב':ג')
"וְהַנּוֹתֵרֶת מִן הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו". וְעִשְׂרִים וְאַרְבַּע אָנוּנִים אֶתְּ נָסִיב, אֲלוֹ עִשְׂרִים וְאַרְבַּע מִתְּנוֹת כֶּהֱנָה שְׁנֵתְנוּ
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. אָמַר לִיה. "אֶהְבֶּתְּ צֶדֶק" [תהלים מה ח], אֶהְבֶּתְּ לְצֶדֶק אֶתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁנְאַתְּ מִלְּחִיבָן. (שם) "עַל כֵּן
מִשְׁחָךְ אֱלֹהִים אֶלְהִיךָ שְׁמֹן שִׁשׁוֹן מִחֲבֵרְךָ", אָמַר לִיה, חַיִּיה, שְׁמִכָּל שְׁבִטוֹ שֶׁל לִוִּי לֹא נִבְרָר לְכֶהֱנָה גְדוּלָה אֶלָּא אֶתְּהָ.

6. תהלים ק"ו

(יט) יעשו-עגל בחרב

וישתחוו למסכה:

(כ) וימירו את-כבודם

בתבנית שור אכל עשב:

(כא) שקחו אל מושיעם

עשה גדלות במצרים:

(כב) נפלאות בארץ חם

נוראות על-ים-סוף:

(כג) ויאמר להשמידם

לולי משה בחירו

עמד בפרץ לפניו

להשיב חמתו מהשחית:

7. ר' יוסף בכור שור שמות ל"ב:א'

עשה לנו אלהים – שופט ודיין, מנהיג ודבר, כמו נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז':א'), וכמו עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כ"ב:ח'). וחס ושלום לא נתכוונו לעבודה זרה. ונתינת הטעם מוכיח, דקאמרי: כי זה משה האיש, אלמא דבמקום משה רצו להעמידו. ומה שאמר דוד: וימירו {את} כבודם בתבנית שור אוכל עשב (תהלים ק"ו:כ'), הכי קאמרי: שהמירו כבודם – משה שעשה לו הקב"ה ניסים ונפלאות על ידו – בתבנית שור. וישתחוו למסכה (תהלים ק"ו:י"ט) – לכבדה, ולא לשם עבודה זרה.

8. אבן עזרא פירוש שני שמות ל"ב:א'

וירא העם כי בשש משה – אמר אברהם המחר: צריך אני להאריך על דבר העגל. יש מהקדמונים אומרים שנהרג חור, והנה אהרן פחד.

ויש מי שאמר: כי פחד על ישראל, אם יהרגוהו, שהשם ימיתם כולם.

ועל דרך הפשט: אם מעשה העגל עבודה זרה, למה פחד אהרן שיהרג, והלא מתו אחריו כמה חסידים מישראל, שלא הגיעה מעלתם בחסידות לפיסת כף רגל אהרן, על ייחוד השם. והנה חברי דניאל הושלכו לכבשן האש בעבור שלא השתחוו לצלם (דניאל ג':י"ג-כ"ג), ואיך יעשה אהרן פסל, שהמעשה קשה מהשתחוויה. והלא אהרן היה קדוש השם, ונביאו אל ישראל, ומצות רבות נתנו בידו עם משה אחיו, והנה יהיה חור טוב ממנו? ואם הוא עשה עבודה זרה, חייב הוא משה להורגו קודם עובדי העגל. והנה משה התפלל בעדו, והעובדים הרגו. ואיך היה אחר כן מכפר על בני ישראל הוא וזרעו כל הדורות. ואל תשים לבך על דבר קח לך עגל בן בקר לחטאת (ויקרא ט"ב'), כי אינו על דבר העגל. כי הנה כמוהו ביום הכפורים לכל כהן משוח מצוה לתת פר בן בקר לחטאת, ולא נוכל לומר בעבור חטאת האב, כי כל הכהנים הם בני אלעזר ובני איתמר, וכבר נולד פנחס. ועוד בפרשה שיתנו ישראל שעיר עזים אחד לחטאת (ויקרא ט"ג'), והם לא עשו דמות שעיר. גם פרה אדומה איננו לכפר על עבודה זרה, רק לטהר הטמאים. וכל אנשי המחקר מודים כי השם לא יבחר שליח, שידע כי בסופו יעבוד עבודה זרה, ואין כל נביא שליח. והנה ראינו שאמר משה לפני מותו: תמיך ואורוך לאיש חסידך (דברים ל"ג:ח'). והנה לא הזכיר דבר העגל, רק לא נמצא בו רק מה שנמצא במשה, והוא דבר מי מריבה, כאשר אפרש במקומו.

ויש אומרים: כי ישראל רמו אותו, שעשו דפוס עגל, והשליך אהרן הזהב באש ולא הרגיש, וראיתם: ואשליכהו באש ויצא העגל הזה (שמות ל"ב:כ"ד). וזה אינו נכון, כי אהרן, איך בחרו השם אם היה טפס שירמוהו פתאים. ועוד: למה בנה מזבח לפניו וצוה שיזבחו עולות ושלמים לפניו.

ואחרים אמרו: אין זה אהרן שעשה העגל אחי משה. גם זה הבל, כי הקהל לא נקהלו רק אל ההוה תחת משה. וכן כתוב: והנה אהרן וחור (שמות כ"ד:י"ד). ואם היה אחר, למה לא הרגו משה ברדתו, גם התפלל בעדו. כי איננו נכון שיעשה חסיד עבודה זרה בעבור אחרים שלא ימותו.

גם אומרים רבים: כי פירוש חג ל"י"י מחר (שמות ל"ב:ה') – שעובדי העגל יהיו נהרגין על ידי משה, כי אין משמע דברו, רק אחר שבנה מזבח לפני העגל צוה להכריז במחנה שישחטו מחר במזבח שבנה, כמו: אסרו חג בעבותים (תהלים קי"ח:כ"ז). וכן עשו: וישכימו ממחרת ויעלו עולות (שמות ל"ב:ו'). ומחשבות הלב אינם מועילות, כי הנוקב שם על פי דיבורו – יהרג. וככה האומר: נלכה ונעבדה אלהים אחרים (דברים י"ג:ז'). והמפרש אנכי עשו בכורך (בראשית כ"ז:י"ט) – אנכי מה שאני, רק עשו הוא בכורך, אינו פשט, ולא יצא מחכמת הדבור. ואם ישאל אדם את חבירו, האתה הוא חבירי שהליתני לך ככה, ואמר: אני, לא יוכל לומר: מחשבתי היתה שאני חבירו, לא יותר. גם ככה דברי דניאל לנבוכדנצר: חלמא לשנאך (דניאל ד':ט"ז) – דרך מוסר.

ועתה אומר לך דעת הגאון. רב סעדיה אמר: כי אהרן עשה בערמה כאשר עשה יהוה (מלכים ב' י"ח:כ"ח), על כן בנה מזבח. והקשה על נפשו: אם כן למה התאנף השם בו. והוא השיב: בעבור שלא הרגם מיד, כאשר עשה משה בבאו. גם זה איננו נכון, כי הוא קרא: חג ל"י"י מחר (שמות ל"ב:ה'). וזה השם הוא שם לכבוד השם, לא יתערב אחר עמו, כמלת אלהים שהוא לענינים רבים. ועוד: למה לא הזכיר זה בענותו. כי הוא אומר: ואשליכהו באש (שמות ל"ב:כ"ד), ואין המענה דומה למעשה.

ועתה אחל לפרש קצה הסוד: חלילה חלילה שעשה אהרן עבודה זרה. רק ישראל לא בקשו עבודה זרה, רק חשבו שמת משה שהסיעם מים סוף, כאשר פרשתי (ראב"ע שמות פירוש שני ט"ו:כ"ב-כ"ג), כי ראו שהמן אינו יורד בהר סיני, ומשה התעכב שם ארבעים יום, ואין כח באדם לחיות זה הזמן בלא מאכל. כי הוא לא אמר להם מתי ירד, גם הוא לא ידע. כי השם אמר לו: עלה אלי ההרה והיה שם (שמות כ"ד:י"ב) עד שאתן לך לוחות הברית. ומלת אלהים – כבוד חונה בצורת גויה. וככה אמרו: אשר ילכו לפנינו. ואם תשים לבך אל המסע הראשון אז תבין זה.

והנה לכבוד השם נעשה, על כן בנה אהרן מזבח לפניו והכריז שיזבחו מחר לכבוד השם (שמות ל"ב:ה'), וכן עשו כאשר צום. וזו תשובת אהרן: כי נקהלו עלי, כי כל קהילה ואחריה: "על" – לגנאי, ואם אחריה: "אל" – היא לשבח, ויקהלו אל המלך שלמה (מלכים א' ח':ב'). וזהו: אתה ידעת את העם כי ברע הוא (שמות ל"ב:כ"ב), כי אני לא עשיתי רע להם, כי לא בקשו רק: אשר ילך לפניהם, ולכבוד השם עשיתיו. רק בעבור ישראל היו מעורבים עם ערב רב, וזהו: כי ברע הוא (שמות ל"ב:כ"ב), ולא אמר: רע הוא. וחשבו מעטים מישראל שהיתה עבודה זרה, והביאו זבחים והשתחוו. ומחשבתם בלבם שאמרו: אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ב:ד'). ואל תתמה בעבור שהכתוב אומר: כי שחת עמך סרו מהר (שמות ל"ב:ז:ח'), כי לא כתוב: כל עמך. והנה לא מעל בחרם רק עכן ובניו, והנה כתוב: חטא ישראל, גם: עברו את בריתי, גם: גנבו, גם: כחשו, גם: שמו בכליהם (יהושע ז':י"א). והנה כל עובדי העגל שאמרו: אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ב:ד'), או במחשבותם, לא היו רק שלשת אלפים (שמות ל"ב:כ"ח), והנה הם חצי עשירית עשירית המחנה. והכלל: כי לא נעשה כהוגן, עד שנחשב לפתאים שהיה עבודה זרה. ואל תתמה בעבור שהתאנף השם באהרן, כי זה בעבור שהיה הוא סבה. כי הנה נענש עם משה אחיו על דבר מי מריבה, ולא חטאו בזדון. וכתוב עליהם: לא האמנתם בי (במדבר כ"י:ב), מריתם את פי (במדבר כ"י:כ"ד), מעלתם בי (דברים ל"ב:י"א).

וחכמי המזלות אמרו: כי המחברת הגדולה לשני העליונים היתה במזל שור. וזה כזב, לא היתה רק במזל דלי. ועל דרך חכמת המזלות הוא מזל ישראל. ורבים נסו זה דור אחר דור, גם אני ראיתי ככה, והנה שמוהו בחצי השמים.

9. יחזקאל א'

וְאָרָא וְהִנֵּה רוּחַ סַעְרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עִנְן גָּדוֹל וְאִשׁ מִתְלַקַּחַת וְנִגְהָ לּוֹ סַבִּיב וּמִתּוֹכָהּ כָּעֵין הַחֲשַׁמֶל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: וּמִתּוֹכָהּ דְמוֹת אַרְבַּע חַיֹּת זֶה מֵרָאִיָּהוּ דְמוֹת אָדָם לְהִנֵּה: וְאַרְבַּעַה פְּנִים לְאַחַת וְאַרְבַּע כְּנָפִים לְאַחַת לָהֶם: וּרְגְלֵיהֶם רְגַל יִשְׂרָהּ וְכַף רְגְלֵיהֶם כַּכַּף רְגַל עֵגֶל וְנִצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלִיל:

(וידו) [וידי] אדם מתחיל כנפיהם על ארבעת רבועיהם ופניהם וכןפיהם לארבעתם:
חברת אשה אל-אחותה כנפיהם לא-יסבו בלכתן איש אל-עבר פניו ילכו:
ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל-הימין לארבעתם ופני-שור מהשמאל לארבעתן ופני-נמר לארבעתן: ...
וממעל לרקיע אשר על-ראשם כמראה אבן-ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה:

10. רמב"ן שמות ל"ב:א'

אשר ילכו לפנינו – אלוהות הרבה אוו להם. כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים – והיה מורה לנו דרך נעלה בה. עתה צריכין אנו לאלוהות הרבה אשר ילכו לפנינו. לשון רבינו שלמה.
ואין לשונו מכוון. אבל הכתוב הזה הוא מפתח לדעת נכון ענין העגל ומחשבת עושין, כי בידוע שלא היו ישראל סבורים שמשה הוא האלהים, ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים, ומה טעם שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אלהים. ועוד, כי בפירוש אמרו: אלהים אשר ילכו לפנינו, לא שיהיו נותנין להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא. אבל היו מבקשין משה אחר. אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים על פי י"י ביד משה (במדבר ט"ז:כ"ג), הנה אבד ממנו, נעשה לנו משה אחר שירה הדרך לפנינו על פי י"י בידו. וזה טעם הזכירם: האיש אשר העלנו, לא האל אשר העלם, כי יצטרכו לאיש האלהים.
וכן תוכל להבין זה מתשובת אהרן אל משה רבינו: מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה (שמות ל"ב:כ"א), והיתה תשובתו: ויאמרו לי קום עשה לנו אלהים וגו', ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשליכהו באש וגו' (שמות ל"ב:כ"ג-ד), והנה אהרן מתנצל למשה ואמר לו: אל יחר אף אדני (שמות ל"ב:כ"ב), והוא כמוסיף על חטאתו פשע, שאומר כי הם בקשו ממנו עבודה זרה ועשאה להם בידי, ולמה לא יחר אפו, ומה חטאה גדולה מזו.
אבל הענין כמו שאמרתי, שלא בקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה ויקבלו עבודת אלהותו עליהם, אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם, וזהו התנצלותו של אהרן, טען כי לא אמרו לי רק שאעשה להם אלהים אשר ילכו לפנינו במקומך אדני, שלא ידעו מה היה לך, אם תשוב אם לא, ולכן הם צריכים למי שיורה להם דרכם כל זמן שלא תהיה אתה עמהם, ואם אולי תשוב יעזבוהו וילכו אחרך כבראשונה.
וכן היה הדבר, כיון שראו העם את משה מיד הניחו את העגל ובעטו בו, שהניחו לו לשורפו ולזרות עפרו על פני המים, ולא היה מהם חולק עליו כלל. [וכן תראה שלא הוכיחם, ולא אמר להם כלום, אבל בבואו במחנה וירא את העגל ומחולות (שמות ל"ב:י"ט) ברחו ממנו, והוא לקח את העגל וישרף אותו וישק אותו להם (שמות ל"ב:כ"ג) ולא מאנו כלל.] ואלו היה להם לאלהים, אין דרך שיניח אדם מלכו ואלהיו לשריפת אש, הן ישרוף את תועבותיהם לעיניהם ולא יסקלונו.
והנה אהרן הוא אשר הוציא את הצורה הזאת, כי הם לא אמרו לו מה יעשה, שור או כשב או עז זולתם, וזהו מאמר החכמים שאמרו: מלמד שאוו לאלוהות הרבה (בבלי סנהדרין ס"ג), כי הם לא ידעו במה יבחרו ואיזה הטוב להם. והכונה לאהרן היתה, מפני שישראל היו במדבר חורב שממה, והחרבן ושוממות עולם יבאו מן הצפון, כדכתיב: מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ (ירמיהו א' י"ד), שאין הכונה במלך בבל בלבד, כאשר יראה מן הנגלה בכתוב, אבל מן השמאל תבא מדת הדין לעולם להשיב על כל יושבי הארץ כרעתם. והנה במעשה המרכבה אמר: פני שור מהשמאל לארבעתם (יחזקאל א' י'). ולכן חשב אהרן כי המחריב יורה דרך מקום החורבן כי שם כחו הגדול, ובהיותם עובדים שם לאל יערה רוח ממרום, כאשר נאצל על משה. וזהו שאמר: חג לי"י מחר (שמות ל"ב:ה'), שיהיו העבודה והזבחים לשם המיוחד להפיק רצון ממנו אל בעל הצורה, כי בהיותה לפנינו יכוננו אל ענינה.

11 מלבי"ם ביאור הענין תהלים ק"ו:י"ט

(י"ט-כ) יעשו עגל – העגל היה קודם ובא מוחר להגדיל חטא קרח שהיה מחלקותם על משה באמרם שא"צ לאמצעי בינם לבין ה' כמ"ש כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', וזה היה הפך ממה שאמרו תחלה שכאשר בושש משה עשו את העגל כי אמרו שצריכים לאמצעי בינם לבין ה'. ואחר שלא בא משה שהיה אמצעי ביניהם עשו להם אלהים אשר ילכו לפנינו, ואז המירו את כבודם שהוא הנהגת משה שהיה מצד הימין פני אדם, בתבנית שור והנה ענין

עבודת אלילים היה שחשבו שה' מסר ההנהגה אל המערכת וכחות הטבע ועפ"ז בקשו תחבולות להפיק רצון מכחות הטבע, כמו שלמדו זאת מן המצריים, ועז"א.

Sefer haKuzari I:97 12.

(צז) אמר החבר: כי האמות כלם בזמן ההוא היו עובדים צורות, ואלו היו הפילוסופים, מביאים מופת על היחוד ועל האלהות לא היו עומדים מבלי צורה שמכונים אליה ואומרים להמונם, כי הצורה הזאת ידבק בה ענין אלהי וכי היא מיחדת בדבר מפלא נכרי. ומהם מי שמיחס זה אל האלהים, כאשר אנחנו עושים היום במקומות המכבדים אצלנו, עד שאנו מתברכים בהם ובעפרם ואבניהם, ומהם מי שמיחס אותו אל רוחניות כוכב מן הכוכבים או חיל מן החילים או מערכת מזל זולת זה, ולא היו מסכימים ההמון על תורה אחת, אלא בצורה מרגשה שמכונים אליה. והיו בני ישראל מצפים למה שייעד אותם משה שיוריד להם ענין מאת יי שיראו אותו ויקבילוהו כאשר היו מקבילים עמוד הענין ועמוד האש בצאתם ממצרים, אשר היו מביטים אליו ומקבילים ומגדלים אותו ומשתחיים נכחו לאלהים, וכן היו מקבילים עמוד הענין אשר היה יורד על משה בדבר אתו האלהים והיו עומדים בני ישראל ומשתחיים נכחו לאלהים. וכאשר שמעו העם דברי עשרת הדברים ועלה משה על ההר להוריד להם הלוחות כתובים ולעשות להם ארון להיות להם דבר נראה שיכוננו נגדו, שבו הברית לאלהים והבריאה הרבובית, רצוני לומר: הלוחות, זולת מה שדבק בארון מהענין והקבוע ומה שנראה בעבורו מהמופתים, ונשארו העם מצפים לרדת משה והם על ענינם לא שנו תארים ועדים ובגדיהם, אשר עמדו בהם יום מעמד הר סיני אך נשארו בתכונתם ממתנים למשה לעתים, ובושש מהם ארבעים יום והוא לא לקח צידה ולא נפרד מהם אלא על מנת שישבו ליומו, אז גברה המחשבה הרעה על קצת ההמון ההוא הגדול והתחילו המון העם להחלק מחלקות ומרבים העצות והמחשבות עד שנצטרכו מהם אנשים לבקש נעבד מרגש יכוננו נגדו כשאר האמות. מבלי שיכחשו באלהות מוציאים ממצרים, אבל – שיהיה מנח להם להקביל אליו, כשיספרו נפלאות אלהיהם, כאשר עשו הפלשתים בארון שאמרו כי האלהים שם, וכאשר אנחנו עושים בשמים ובכל דבר שאנו יודעים שתנועתו אמנם היא בחפץ האלהים מבלי מקרה ולא רצון אדם ולא טבע. וחסאתם היתה ביצור אשר נאסר עליהם ושיחסו ענין אלהי אל מה שעשו בידם ורצונם מבלי מצות האלהים, ויש להם התנצלות – במה שקדם מהמחלקת ביניהם, ולא הגיעו עובדיו אל שלשת אלפי איש מקלל שש מאות אלף שהיו. אבל התנצלות הגדולים שסיעו בעשותו היה – בעבור שיראה הממרה מהמאמין כדי להרג הממרה העובד אותו, ונחשב להם לעון מפני שהוציאו המרי מן הכח והמצפון אל גבול המעשה. ולא היה העון ההוא יציאה מקלל עבודת מוציאים ממצרים, אך היה מרי לקצת מצותיו, כי הוא יתברך הזהיר מן הצורות, והם עשו צורה, והיה להם להמתין, שלא יקבעו לעצמם דבר שיקבילוהו ומשכו אחריו, ומזבח וקרבתות. וזה היה מעצת מי שהיה ביניהם מן החוזים והאצטגנינים, חשבו שיהיו פעולתם הסבריות קרובות מן המעשים האמתיים, והיה ענינם בזה כענין הפסיל, אשר זכרנו, שנכנס בחנות הרופא והמית האנשים, אשר היה מועילם ברפואות ההם קדם לכן. עם שלא היתה כונת העם לצאת מעבודת האלהים, אך היו חושבים שהם משתדלים בעבודה, ועל כן באו אל אהרן, ואהרן חפץ לגלות מצפונם, ועל כן סיע בעשותו ונאשם בהוצאתו מרים מן הכח אל המעשה. והדבר ההוא הוא מרחק ומגנה אצלנו, מפני שאין בזמן הזה צורות נעבדות ברב האמות והיה קל בזמן ההוא, מפני שהיו עושים כל האמות צורות לעבד אותם. ואלו היתה חטאתם שעשו בית ברצונם לעבודה, לכן אליו ולהקריב בו הקרבתות ולכבדו, לא היה דבר גדול בעינינו, מפני מה שאנחנו נוהגים בו היום, מעשות בתים בבחירתנו וגדלנו להם והתברכנו בהם, ואפשר שנאמר שהשכינה חלה בהם והמלאכים חונים סביבותיהם' ולולא הצרך להתחברות קהלנו, היה הדבר הזה נכרי, כאשר היה בימי המלכים, שהיו מוחים באנשים משתדלים, שהיו עושים בתים לעבודה, היו נקראים במות, והיו חסידי המלכים הורסין אותם, כדי שלא יגדלו זולתי הבית אשר בחר בו האלהים והתכונה אשר צוה בה. ולא היה הדבר נכרי בצורות, אשר צוה הוא בהם מהכרובים. ועם כל זה נענשו האנשים אשר עבדו העגל ביום ההוא והרגום, והיה מספר כלם שלשת אלפי איש מקלל שש מאות אלף, ולא פסק המון לרדת למזונם, והענין לסוכך עליהם ועמוד האש להנחתם, והנבואה מתמדת ונוספת ביניהם, ולא נעדר מהם דבר מכל אשר נתן להם זולת שתי הלוחות, אשר שברם משה, והתפלל להשיבם והישבו להם וכפר להם העון ההוא.

97. The Rabbi: All nations were given to idolatry at that time. Even had they been philosophers, discoursing on the unity and government of God, they would have been unable to dispense with

images, and would have taught the masses that a divine influence hovered over this image. which was distinguished by some miraculous feature. Some of them ascribed this to God, even as we to-day treat some particular spots with reverence, going so far as to believe ourselves blessed by their dust and stones Others ascribed it to the spiritual influence of some star or constellation, or of a talisman, or to other things of that kind. The people did not pay so much attention to a single law as to a tangible image in which they believed. The Israelites had been promised that something visible would descend on them from God which they could follow, as they followed the pillars of cloud and fire when they departed from Egypt. This they pointed out, and turned to it, praising it, and worshipping God in its presence. Thus they also turned towards the cloud which hovered over Moses while God spake with him; they remained standing and adoring God opposite to it. Now when the people had heard the proclamation of the Ten Commandments, and Moses had ascended the mount in order to receive the inscribed tables which he was to bring down to them, and then make an ark which was to be the point towards which they should direct their gaze during their devotions,[2] they waited for his return clad in the same apparel in which they had witnessed the drama on Sinai, without removing their jewels or changing their clothes, remaining just as he left them, expecting every moment to see him return. He, however, tarried forty days, although he had not provided himself with food, having only left them with the intention of returning the same day. An evil spirit overpowered a portion of the people, and they began to divide into parties and factions. Many views and opinions were expressed, till at last some decided to do like the other nations, and seek an object in which they could have faith, without, however, prejudicing the supremacy of Him who had brought them out of Egypt. On the contrary, this was to be something to which they could point when relating the wonders of God, as the Philistines did with the ark when they said that God dwelt within it. We do the same with the sky and every other object concerning which we know that it is set in motion by the divine will exclusively, and not by any accident or desire of man or nature. Their sin I consisted in the manufacture of an image of a forbidden thing, and in attributing divine power to a creation of their own, something chosen by themselves without the guidance of God. Some excuse may be found for them in the dissension which had broken out among them, and in the fact that out of six hundred thousand souls the number of those who worshipped the calf was below three thousand. For those of higher station who assisted in making it an excuse might be found in the fact that they wished to clearly separate the disobedient from the pious, in order to slay those who would worship the calf. On the other hand, they sinned in causing what was only a sin of intention to become a sin in deed. This sin was not on a par with an entire lapse from all obedience to Him who had led them out of Egypt, as only one of His commands was violated by them. God had forbidden images, and in spite of this they made one. They should have waited and not have assumed power, have arranged a place of worship, an altar, and sacrifices. This had been done by the advice of the astrologers and magicians among them, who were of opinion that their actions based on their ideas would be more correct than the true ones. They resembled the fool of whom we spoke, who entered the surgery of a physician and dealt out death instead of healing to those who came there. At the same time the people did not intend to give up their allegiance to God. On the contrary, they were, in theory, more zealous in their devotion. They therefore approached Aaron, and he, desiring to make their plan public, assisted them in their undertaking. For this reason he is to be blamed for changing their theoretical disobedience into a reality. The whole affair is repulsive to

us, because in this age the majority of nations have abandoned the worship of images. It appeared less objectionable at that time, because all nations were then idolators. Had their sin consisted in constructing a house of worship of their own, and making a place of prayer, offering and veneration, the matter would not have been so grave, because nowadays we also build our houses of worship, hold them in great respect, and seek blessing through their means. We even say that God dwells in them, and that they are surrounded by angels. If this were not essential for the gathering of our community, it would be as unknown as it was at the time of the kings, when the people were forbidden to erect places of worship, called heights. The pious kings destroyed them, lest they be venerated beside the house chosen by God in which He was to be worshipped according to His own ordinances. There was nothing strange in the form of the cherubim made by His command. In spite of these things, those who worshipped the calf were punished on the same day, and three thousand out of six hundred thousand were slain. The Manna, however, did not cease falling for their maintenance, nor the cloud to give them shade, nor the pillar of fire to guide them. Prophecy continued spreading and increasing among them, and nothing that had been granted was taken from them, except the two tables, which Moses broke. But then he pleaded for their restoration; they were restored, and the sin was forgiven.

13. רש"ר הירש שמות ל"ב:י"ט

כל עוד משה ידע רק על העגל ועל העבודה אליו, הוא קיווה עדיין שיוכל לייסד בית טהור לתורה בקרב העם, לכן כאשר ירד מן ההר, לקח עמו את עדות התורה. אך כאשר ראה את העגל והמחולות, נוכח לדעת שטעות עבודת הכוכבים כבר נשאה את פריה הרגיל – התרת רסן תאוות החושים, ואז הבין שיש צורך לחנך את האומה מחדש, למען התורה הזאת. לכן ללא היסוס, בשתי ידיו – "יָדוּ", לשון רבים מאוחד – השליך ארצה את הלוחות ושיבר אותם. במעשה הזה הוא הכריז באופן ברור שהעם במצבו העכשווי אינו ראוי לתורה ואינו מתאים לקבל אותה.

14. שמות כ"ד

(א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אֲתָה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיָּהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרֶחֶק: (ב) וְנָגַשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: (ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל־דְּבָרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמְּשֻׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה: (ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל־דְּבָרֵי יְהוָה וַיִּשְׁכַּם בַּבֹּקֶר וַיָּבֵן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וַשְׁתִּים עֶשְׂרֵה מִצְבֵּה לְשִׁנָּיִם עֶשֶׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פְּרִים: (ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאֵגָּת וְחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיִּקַּח סֹפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: (ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרַק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיָּהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: (י) וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשֶׂה לְבַנְת הַסֹּפִיר וַכַּעֲצֵם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר: (יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיַּחֲזֹל אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַרְרָה וְהִי־הֵשֵׁם וְאֲתַנְּה לָךְ אֶת־לַחַת הָאֲבֵן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרְתָם: (יג) וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיְהוֹשֵׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָר הָאֵלֶּהִים: (יד) וְאֶל־הַזִּקְנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בְּזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֵלֵיכֶם וְהָיָה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגָּשׁ אֲלֵהֶם: (טו) וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיִּכֶסּוּ הָעָנָן אֶת־הָהָר: (טז) {מִפְטִיר} וַיִּשְׁפֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הָר סִינַי וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שְׁשַׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן: (יז) וּמֵרָאֵה כְּבוֹד יְהוָה כָּאֵשׁ אֲכַלַּת בְּרָאשׁ הָהָר לַעֲיֵנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבַּעִים יוֹם וְאַרְבַּעִים לַיְלָה:

15. מדרש רבה בראשית ב':כ"ה

[ו] ויהיו שניהם ערומים – אמר רבי אליעזר שלשה הן שלא המתינו בשלותן שש שעות ואלו הן, אדם, וישראל, וסיסרא. אדם, שנאמר: ולא יתבוששו, לא באו שש שעות והוא בשלותו. וישראל, שנאמר (שמות ל"ב:א'): וירא העם כי בשש משה, כי באו שש שעות ולא בא משה. וסיסרא, שנאמר (שופטים ה':כ"ח): מדוע בשש רכבו לבוא, בכל יום היה למוד לבוא בשלש שעות בארבע שעות, ועכשיו באו שש שעות ולא בא, הוי ולא יתבוששו.